

CYFARFOD	Pwyllgor Iaith
DYDDIAD	10 Hydref 2022
TEITL	Adroddiad Adran Priffyrdd a Bwrdeistrefol
PWRPAS	Cyflwyno gwybodaeth am gyfraniad yr Adran i hybu a hyrwyddo'r iaith Gymraeg
AWDUR	Steffan Jones, Pennaeth Adran Priffyrdd a Bwrdeistrefol

1. CEFNDIR

- 1.1 Paratowyd yr adroddiad hwn mewn ymateb i gais y Pwyllgor Iaith am wybodaeth ynghylch sut mae'r Adran Priffyrdd a Bwrdeistrefol yn gweithredu'r Polisi Iaith.
- 1.2 Mae'r Adran yn cyflogi 570 aelod o staff gyda'r mwyafrif o'r rhain yn weithwyr llaw e.e. casglwyr sbwriel, glanhawyr stryd, gweithwyr canolfannau ailgylchu a gweithwyr ffordd. Cymraeg yw iaith gyntaf y mwyafrif ohonynt a'r cyfrwng sy'n cael ei defnyddio i gyfathrebu'n fewnol, ac yn allanol gyda'n trigolion.
- 1.3 Yn ôl yr adroddiad adrannol chwarterol diweddaraf, mae bron i 95% o staff yr Adran yn cyrraedd dynodiad iaith eu swydd. Mae hyn yn galonogol ac yn adlewyrchu dyhead yr Adran i hybu a hyrwyddo'r iaith ymhlith ein staff. Fodd bynnag, dylid tynnu sylw at y ffaith mai dim ond 39% o aelodau staff sydd wedi ymateb i'r arolwg hyd yma. Tra bod hyn yn well na chanran yr ymatebwyr yr un adeg y llynedd, mae'n parhau i fod y gyfradd ymateb isaf o holl adrannau'r Cyngor.
- 1.4 Mae gwella'r gyfradd ymateb wedi bod yn heriol. Fodd bynnag, rydym wedi gweithio'n agos gyda Swyddog Dysgu a Datblygu Iaith Gymraeg y Cyngor i ddarganfod ffyrdd i wella'r ymateb ac mae ein hymdrechion wedi cychwyn dwyn ffrwyth i raddau. Rhoddir mwy o gefndir am hyn yn y tabl cwestiynau.
- 1.5 Fe fyddwch yn ymwybodol fod yr Adran wedi cael ei hailstrwythuro yn ddiweddar. O ganlyniad, mae'r Gwasanaethau Casglu ac Ailgylchu a Thrin Gwastraff, sy'n cyflogi'r mwyafrif o'n gweithwyr llaw, wedi trosglwyddo i'r Adran Amgylchedd ers dechrau'r mis. Byddwn yn gweithio'n agos gyda'r Adran Amgylchedd i geisio cael y gweddill o aelodau staff y ddwy adran sydd heb gwblhau'r asesiadau dynodiad iaith eto i wneud hynny.

2. YMATEB I GWESTIYNAU'R PWYLLGOR

Mater yr hoffai'r aelodau ei drafod:	Cwestiwn
<p><u>Hybu a hyrwyddo</u></p> <p>Sut ydym ni'n mynd y tu hwnt i ddarparu yn ddwyieithog i fod yn cynyddu'r cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned, i gyfrannu at y targed cenedlaethol o greu Miliwn o siaradwyr, ac at y nod Llesiant o sicrhau bod pobl Gwynedd yn "Cael byw mewn cymdeithas naturiol Gymraeg"?</p> <p>Mae Cynllun Hybu'r Gymraeg yng Ngwynedd i'w weld yma: (https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllun-iaith/Cynllun-Hybu'r-Gymraeg-yng-Ngwynedd-2018-2023.pdf)</p> <p>Mae'n gosod blaenoriaethau ar gyfer hybu'r Gymraeg mewn pum maes:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Iaith y teulu,2. Iaith dysgu,3. Iaith gwaith a gwasanaeth,4. Iaith y gymuned5. Ymchwil a Thechnoleg	<p>1. Allwch chi amlygu unrhyw brosiectau o fewn eich adran sydd yn cyfrannu tuag at un o flaenoriaethau strategaeth iaith y Cyngor, sef Cynllun Hybu'r Gymraeg yng Ngwynedd?</p> <ul style="list-style-type: none">• Mae'r Adran yn codi ymwybyddiaeth trigolion Gwynedd o'i gwasanaethau mewn nifer o ffyrdd. Rydym yn sicrhau fod ein holl wybodaeth a deunydd cyhoeddusrydd yn ddwyieithog gan gynnwys unrhyw arwyddion sydd gennym ar ein safleoedd cyhoeddus e.e. y canolfannau ailgylchu.• Yn ogystal, rydym yn trefnu sesiynau i grwpiau a chyflwyniadau cyhoeddus e.e. mae ein swyddogion ailgylchu yn ymweld ag ysgolion, colegau â sefydliadau eraill lleol i egluro manteision ailgylchu ac i esbonio sut yr ydym yn casglu a thrin gwastraff. Mae'r mwyafrif o'r sesiynau yma'n cael eu cynnal drwy gyfrwng y Gymraeg heblaw bod y swyddogion yn ymwybodol o flaen llaw y bydd y gynulleidfa yn Saesneg neu'n rhannol Saesneg.• Mewn perthynas â'r iaith yn y gweithle, cynhyrchir ein holl cyfarwyddiadau mewnol, dogfennau iechyd a diogelwch ac ati yn ddwyieithog; eto, gyda'r Gymraeg yn cael blaenoriaeth dros y Saesneg.• Mae'r arolwg iaith wedi adnabod 14 aelod o staff sydd ddim yn cyrraedd dynodiadau iaith eu swyddi ac sydd heb ddilyn unrhyw hyfforddiant iaith hyd yma. Rydym yn y broses o gysylltu â'r unigolion yma i'w hannog i ddyysgu neu ddatblygu eu sgiliau Cymraeg trwy wahanol gyfryngau e.e. gwersi hunan-astudio, gwersi ar-lein neu gyrsiau dwys.

Allanoli gwaith a gosod cytundebau trydydd parti

Sut ydym ni'n sicrhau bod safon y gwasanaeth dwyieithog yn cael ei gynnal wrth allanoli a gosod cytundebau?

2. Os yw'r adran yn gosod gwaith yn allanol ar gytundeb, allwch chi gyfeirio at unrhyw arfer da, naill ai wrth osod amodau neu wrth fonitro i sicrhau cydymffurfiaeth efo amodau ieithyddol?

- Rydym yn sicrhau fod ein gwasanaethau'n bodloni gofynion unrhyw bolisi a deddfwriaeth mewn perthynas â'r Iaith Gymraeg drwy :
 - Darganfod a all y contractwyr gynnig ei wasanaethau yn ddwyieithog drwy ofyn cwestiynau perthnasol yn yr holiadur cyn-gymhwyso (fel a ganlyn):

<i>Nodyn</i>	<i>Dim ond os gallwch gadarnhau y byddwch yn gallu cydymffurfio â'r gofyniad i ddarparu gwasanaethau'n ddwyieithog (yn Gymraeg ac yn Saesneg) lle mae hynny'n angen a nodwyd am y tendr y gall y prynwr eich dewis i dendro. Os byddwch yn llwyddiannus, efallai y bydd angen i'r prynwr ddarparu tystiolaeth i gefnogi eich ateb.</i>	
1.121.2	<i>Cadarnhewch y gallwch fodloni, neu y byddwch yn cwrdd os byddwch yn llwyddiannus, y gofyniad i ddarparu gwasanaethau'n ddwyieithog yn unol â gofynion Deddf yr Iaith Gymraeg (Cymru) 2011 a'r Safonau Iaith ddilynol a osodwyd ar y Cyngor.</i>	<i>Ie/Na * Dileu fel sy'n briodol</i>

- Mae cymal yn ein dogfennau tendr sy'n codi ymwybyddiaeth y contractwyr o'n gofynion a'n disgwyliadau iaith ohonynt (fel a ganlyn):

5.11 Polisi Iaith Gymraeg Cyngor Gwynedd 2016

Cyhoeddir y Polisi yma yn unol â blaenoriaethau Cyngor Gwynedd a'r gofynion a osodir ar y Cyngor dan Safonau'r Gymraeg, Adran 4 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Diben y Polisi yw datgan sut fydd y Cyngor yn cynllunio ac yn darparu i sicrhau bod y cyfan o'i wasanaethau yn cwrdd ag angen y boblogaeth leol o safbwynt ieithyddol. Mae hefyd yn fodd o sicrhau bod cydymffurfio gyda Safonau'r Gymraeg.

Bydd y Cyngor yn gweithredu yn unol â'r egwyddor sylfaenol a nodir ym Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, sef rhoi statws a dilysrwydd cyfartal i'r ddwy iaith gan beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Mae Safonau'r Gymraeg nid yn unig yn berthnasol i'r gwasanaethau a gyflenwir yn uniongyrchol gan y Cyngor, ond maent hefyd yn gymwys i wasanaethau a gyflenwir ar ran y Cyngor gan bartïon eraill. Mewn perthynas â'r gwasanaethau hynny a gyflenwir ar ran y Cyngor gan bartïon eraill bydd y Cyngor yn sicrhau:

- a) bod unrhyw fanylebau, cytundebau, contractau neu drefniadau a wneir gyda thrydydd bartïon sy'n ymwneud â darpariaeth gwasanaethau i'r cyhoedd yn cydymffurfio gyda gofynion Polisi y Gymraeg a Safonau'r Gymraeg;*
 - b) drwy drefniadau contractio fod yr asiant neu'r contractwr yn gallu ac yn gweithredu unrhyw elfennau cymwys o Bolisi a Safonau Iaith Gymraeg y Cyngor wrth ddarparu gwasanaethau i'r cyhoedd ar ei ran neu o dan ei arolygiaeth;*
 - c) y bydd y gofynion am y defnydd o'r Gymraeg yn cael eu pennu yn y dogfennau tendro a'r contractau;*
 - d) y sefydlir gweithdrefnau priodol i fonitro bod cydymffurfio gyda Pholisi a Safonau'r Iaith Gymraeg.*
- o Rydym hefyd yn gofyn i gontractwyr llwyddiannus arwyddo cytundeb sy'n eu hymrwymo i'n gofynion mewn perthynas â'r iaith (fel a ganlyn):*

Cymal sydd yn y Termau ac Amodau'r Cyngor

30. Gofynion y Gymraeg

Yn ddibynnol ar destun y Cytundeb, bydd y Cyngor yn gosod gofynion iaith fydd yn adlewyrchu egwyddorion Polisi Iaith Gymraeg y Cyngor, gofynion Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 a Safonau'r Gymraeg a osodwyd ar y Cyngor fel rhan o'r Mesur hwnnw.

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Mae'r tîm yn cyhoeddi'r hysbyseb am bob dyfynbris, neu dendr ar gyfer pob gwaith i gontractio, ar wefan Gaffael Genedlaethol Gwerthu i Gymru drwy gyfrwng y Gymraeg. ○ Mae'r tîm hefyd yn anfon holl ohebiaeth angenrheidiol i'n contractwyr drwy gyfrwng y Gymraeg.
<p><u>Gweithredu'n ddwyieithog</u></p> <p>Sut ydym ni'n llwyddo wrth weithredu ar ofynion y Polisi Iaith a Safonau'r Gymraeg?</p>	<p>3. Oes yna unrhyw rwystrau i'ch gallu fel adran i gynnig gwasanaeth llawn yn y Gymraeg?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Mae'r Adran yn cynnig gwasanaeth sydd bron yn gwbl Gymraeg i'n trigolion. Yr unig eithriadau mae'n debyg yw'r gwasanaethau casglu sbwriel a glanhau strydoedd, yn benodol yn rhannau o Feirionnydd, lle mae'n anodd ar adegau recriwtio staff i'r rolau hyn. Er bod gan y swyddi lefelau ieithyddol elfennol, gall fod yn heriol eu llenwi. ● Mae'r camau a gymerwyd mewn perthynas â thendro ac ati wedi'u nodi yn 2 uchod. Fodd bynnag, mae 'na rhai tendrau na allent gael eu darparu yn y Gymraeg am y rhesymau canlynol: <ul style="list-style-type: none"> ○ Mae llawer o dendrau a chontractau yn dechnegol ac, o ganlyniad, ystyrir nad ydynt yn addas i'w cyfieithu. ○ Oherwydd Rheoliadau Contractau Cyhoeddus 2015 (sydd yn disodli'r Official Journal of the European Union - OJEU), cawn ond hysbysebu contractau gwerth uchel yn y Saesneg (cynlluniau neu wasanaethu mawr dros drothwy pris penodol). ○ Amser – mae'r tim yn derbyn ceisiadau i dendro ar fyr rybudd ac mae pwysau arnynt i gyhoeddi'r tendr o fewn amserlen dyn sy'n golygu nad oes amser i gyfieithu'r ddogfennaeth. ○ Cost - gall y gost o gyfieithu dogfennaeth fod yn gostus. Felly, rydym yn ddibynol ar y rheolwr sy'n gyfrifol am y gyllideb fod yn fodlon talu am y gwaith cyfieithu.

	<ul style="list-style-type: none"> • Mae ceisio canfod canran staff yr Adran sy'n cyrraedd dynodiadau iaith eu swyddi wedi profi i fod yn heriol. Roeddem yn credu'n wreiddiol fod hyn oherwydd y mynediad cyfyngedig sydd gan ein gweithwyr llaw, sef thua 500 o weithwyr allan o gyfanswm o 570 aelodau staff, i gyfrifiaduron a gliniaduron gwaith. Felly, fe aeth ati i weithio efo'r Swyddog Dysgu a Datblygu Iaith Gymraeg i ddarganfod dulliau eraill o hel y wybodaeth (gweler 4 isod). Mae'r lefel ymateb wedi cynyddu o 25% y flwyddyn ddiwethaf i 39% eleni o ganlyniad i'n hymyriadau. Fodd bynnag, mae'n parhau i fod y gyfradd ymateb isaf o holl adrannau'r Cyngor.
<p><u>Datblygu cyfleoedd newydd</u></p>	<p>4. Oes gennych chi syniadau am ffyrdd newydd y gallem ni fod yn hybu'r Gymraeg o fewn cymunedau'r sir – naill ai yn eich gwasanaethau eich hun neu drwy gydweithio gydag eraill?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mae'n cael ei esbonio yn 3 uchod fod canfod y canran o staff yr Adran sy'n cyrraedd dynodiadau iaith eu swyddi wedi bod yn heriol. I geisio goresgyn hyn, bu'r Adran yn gweithio'n agos gyda Sion Elwyn Hughes, ac yn ddiweddarach Llio Mai Dafydd, i geisio dod o hyd i ffyrdd amgen o annog a hwyluso'r gweithlu i ymateb i'r asesiad. Ein prif ateb oedd symleiddio'r asesiad ar-lein fel ei fod yn fwy perthnasol i'n gweithwyr llaw a'i ddsbarthu i bob un ohonynt yn unigol ar ffurf holiadur copi caled gyda llythyr gan y Pennaeth yn egluro'r rheswm dros gasglu'r wybodaeth. Fe wnaed hyn a bu'n rhaid i bob gweithiwr lofnodi eu bod wedi ei dderbyn. Y gobaith oedd y byddai'r dull hwn yn llwyddiannus ac yn ein galluogi i ddarganfod faint o'n staff sydd mewn gwirionedd yn cwrdd â gofynion iaith eu swyddi. Fodd bynnag, yn anffodus, nid oedd mor llwyddiannus ag yr oeddem wedi'i obeithio. Roedd y gyfradd ddychwelyd yn parhau i fod yn isel er gwaethaf ymdrechion y rheolwr, yr arweinwyr tîm a'r staff gweinyddol i'w hannog i ymateb dros gyfnod o rhai misoedd. • Wrth symud ymlaen, efallai y bydd modd ystyried cynnwys yr holiadur iaith fel rhan o'r broses anwytho ar gyfer staff newydd. Yn ogystal, gallwn geisio casglu'r data drwy'r arweinwyr tîm h.y. eu bod yn cadarnhau os, yn eu tyb nhw, a yw'r gweithiwr yn bodloni dynodiadau iaith ei swydd ai peidio. Gan fod mwyafrif ein gweithwyr llaw bellach wedi trosglwyddo i'r Adran Amgylchedd, byddwn yn gweithio'n agos gyda'u swyddogion i roi gwahanol ddatrysiadau ar waith er mantais i'r ddau ohonom.